

УДК 351.82: 338.43

Т. А. КРАВЧЕНКО

УНІВЕРСИТЕТСЬКА МОДЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ДОРАДНИЦТВА ЯК ВИД ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Досліджено питання створення університетської моделі сільськогосподарського дорадництва, визначаючи його як вид інтелектуальних інвестицій. Важливою умовою успішної реалізації стратегії реформування АПК названо кадрове забезпечення інноваційного розвитку аграрного виробництва та стійкий розвиток сільських територій.

In the article an author explores the question of creation of university model of agricultural doradnitsva, determining him as a type of intellectual investments. The important condition of successful realization of strategy of reformation of APK is a decision of question of the skilled providing of innovative development of agrarian production and steady development of rural territories.

В умовах глобалізації ринків розвиток аграрного сектора України потребує створення ефективної інформаційної інфраструктури складовими елементами якої є сільськогосподарські дорадчі служби. Необхідність створення в аграрному секторі надійної інформаційно-консультативної підтримки на основі дорадництва зумовлено функціонуванням в Україні понад 17 тис. великих сільськогосподарських підприємств, 45 тис. фермерських господарств та 6,8 млн особистих селянських господарств, а також системи переробних, збутових та сервісних організацій, господарств населення тощо.

Дорадча діяльність нині стала окремим напрямом в агропродовольчому комплексі України, який має власну потужну законодавчу базу та розгалужену, хоча і не завершену структуру. Але сучасному аграрному виробництву необхідні не тільки робітники, які виконують ті чи інші виробничі операції та добре володіють новітньою технікою. Необхідні фахівці, які сприймають суть своєї складної діяльності, особливості і відповідальність праці з живою природою та здатні самостійно коригувати свої дії залежно від ситуації.

Подальша ефективність функціонування сільськогосподарського дорадництва значною мірою залежатиме від таких факторів:

- законодавчо визначених форм дорадництва;
- інтенсивності розвитку консультаційного обслуговування сільських територій з науковою інтеграцією;
- формування оптимальних механізмів державного управління;
- координації діяльності структурних підрозділів;
- шляхів фінансування та інвестування тощо.

Маємо на меті проаналізувати створення університетської моделі сільськогосподарського дорадництва, визначаючи його як вид інтелектуальних інвестицій.

Сучасний стан останніх досліджень відзначається нагромадженням значного наукового матеріалу, першими спробами створення теоретичної та методологічної бази дорадництва. Цій проблемі приділяють увагу Р. Шмідт, Т. Кальна-Дубінюк, І. Кравченко, М. Луб'яний [3; 4]. У працях цих та інших учених розглянуто актуальні проблеми подальшого розвитку сільськогосподарського дорадництва.

У публікаціях наукового характеру стверджується, що ефективна діяльність у сільських господарствах можлива лише за здійснення інвестування, відповідно до того, що господарства вже досягли межі розвитку за рахунок використання внутрішніх резервів. Державна підтримка села здійснюється відповідно до державних і регіональних програм розвитку агропромислового комплексу України, якими передбачено сприяння процесу надання кредитів сільським господарствам, але це відбиває тільки фінансову складову інвестиційного забезпечення процесу інвестування. До того ж, на практиці механізми реалізації таких програм відсутні. На сьогодні розвиток виробництва можливий за умови здійснення державної інвестиційної політики через непрямі методи інвестування за рахунок вкладення державних інвестицій в інтелектуальний розвиток сільського населення щодо ведення ефективного господарювання.

Дорадництво, як нове суспільне явище, має на меті відродити сільське господарство та забезпечити його стабільний прибутковий розвиток, на основі специфічних методів формування нового селянина з новим типом економічного мислення, новою ринковою мотивацією та поведінкою.

Під “сільськогосподарською дорадчою діяльністю” розуміється сукупність дій і заходів, спрямованих на задоволення потреб особистих селянських та фермерських господарств, господарських товариств, інших сільськогосподарських підприємств усіх форм власності й господарювання, а також сільського населення, у підвищенні рівня знань та вдосконаленні практичних навичок прибуткового ведення господарства. Ця діяльність регулюється Законом України “Про сільськогосподарську дорадчу діяльність” [1].

Однак реалізація положень цього Закону практично тільки-но розпочалася – через нерозуміння суті дорадчої діяльності, неоднозначне тлумачення положень Закону різними інституціями, покликаними реалізовувати його, включаючи органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, відсутність “сигналу” для останніх від центральних органів влади про їхню підтримку, насамперед фінансову, такої діяльності.

Проблема дорадництва, як вид інтелектуальних інвестицій та навчання студентів, досі не привернула до себе належної уваги дослідників. Полярні погляди на цю проблему загальновідомі. Пріоритетність університетського дорадництва можна аргументувати так:

- заслужений науковий авторитет ВНЗ надає йому можливість чинити значний вплив на формування аграрної політики в регіоні;
- на відміну від приватних консультаційних фірм, відповідних служб управління агропромислового комплексу регіону, ВНЗ мають високу кваліфікацію професорсько-викладацького складу, демонструють досвід, міцну матеріально-технічну базу;
- ВНЗ має ліцензію на освітянські послуги.

Думка щодо прийнятності університетської моделі сільськогосподарського дорадництва знайшла своє відображення в наказі Міністерства аграрної політики України “Про розвиток системи аграрної освіти та удосконалення підготовки кадрів для агропромислового комплексу” від 27 березня 2007 р. № 217. У п. 5.4 цього документа зазначається, що головні управління агропромислового розвитку облдержадміністрацій зобов’язані сприяти формуванню сільськогосподарських дорадчих служб та їхньому розміщенню на базі аграрних вищих навчальних закладів і наукових установ, залучати науково-педагогічних і педагогічних працівників та науковців до створення дорадчих служб та організації надання дорадчих послуг суб’єктам господарювання, що проводять діяльність у сільській місцевості.

Відповідно до основного завдання дорадчої діяльності – підвищення рівня знань і вдосконалення практичних навичок прибуткового ведення господарства, консультантами надаються послуги у вигляді нематеріальних ресурсів, спільними рисами яких є відсутність матеріально-речової форми, безтілесність та непомітність. Нематеріальні ресурси, що надходять через дорадництво в господарства населення складаються з навчання, порад, що в сукупності формують інтелектуальну здатність до ефективного господарювання в ринкових умовах через здійснення інвестиційної діяльності.

На нашу думку, доведення дорадчими службами нематеріальних ресурсів до особистих господарів, що формують їхній інтелектуальний потенціал, слід вважати інвестиціями, що відображаються отриманням цінностей у вигляді знань та навичок господарювання. На підтвердження цього зазначимо, що в Законі України “Про інвестиційну діяльність” говориться про те, що інвестиціями вважаються, крім майнових, також інтелектуальні цінності, що вкладаються в об’єкти діяльності, до яких належать: “...досвід та інші інтелектуальні цінності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навичок та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва...” [2]. Інформаційна власність особистого господаря у вигляді отриманих знань, ідей, досвіду, навичок, кваліфікації є видом інтелектуальної власності, об’єкти якої вважаються інтелектуальними інвестиціями.

У зв’язку з нагальністю поширення мережі дорадництва в країні, для виходу з кризового стану агропромислового комплексу Законом України “Про сільськогосподарську дорадчу діяльність” передбачена державна підтримка розвитку дорадництва, яку слід віднести до непрямих державних інвестицій, враховуючи що непрямі інвестиції визначаються як вкладення капіталу інвестора, що опосередковане іншими особами – посередниками [1]. У 2007 р. в державному бюджеті для державної підтримки сільськогосподарської дорадчої служби було передбачено кошти на суму 10,0 млн грн.

У зазначеному Законі виділяються соціально спрямовані послуги, що надаються суб’єктам господарювання і фінансуються за рахунок коштів державного бюджету та місцевих бюджетів за цільовими програмами. Відсутність коштів бюджетного фінансування діяльності сільськогосподарських дорадчих служб або незначний обсяг цих коштів спричинило початок розвитку процесу платного інформаційно-консультаційного обслуговування товаровиробників.

Тобто дорадчі служби поряд із соціально спрямованими надають і комерційні (платні) послуги. Послуги дорадчих служб виступають нематеріальними (інтелектуальними) інвестиціями, під час надання яких здійснюється інвестиційне забезпечення процесу інвестування розвитку господарств населення. Відповідно до цього слід навести складові частини дорадчої діяльності з інвестиційного забезпечення розвитку господарств населення, як-от: інвестиційно-правові норми (правила здійснення інвестування, що закріплені у правових документах держави); проектна (бізнес-планування, інвестиційне планування); методична (вказівки, рекомендації, методики); організаційна (договори, угоди, плани, програми); фінансова (фінансове посередництво з інституційними елементами інфраструктури ринку) та інші складові.

Донині залишається актуальним питання вибору такої організаційної моделі дорадчих служб, яка б забезпечила максимальний і швидкий ефект із найменшими витратами. Сучасні проблеми вищої школи диктують необхідність пошуку резервів та можливостей різних джерел фінансування. Основою вирішення цього завдання може стати послідовна (але не поспішна!) комерціалізація послуг науково-освітнього потенціалу.

Нині стає звичним явищем розширення мережі платних ліцензійних послуг ВНЗ на контрактній та комерційній засадах. Усе це створює передумови для поліпшення матеріально-технічного забезпечення і зростання оплати праці персоналу. Для реалізації самодостатньої моделі фінансування науково-освітнього дорадчого комплексу мають бути розв'язані організаційно-правові, методологічні проблеми, розроблені нормативи, що зумовлюють створення необхідної ринкової інфраструктури регіону, яка сприятиме переходу підрозділів дорадництва ВНЗ на принципи комерційного розрахунку.

Складовою частиною навчального процесу у ВНЗ є практична підготовка студентів. Відповідно до Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, прийнятого ще в 1993 р., метою практики є оволодіння студентами сучасними методами, формами організації та знаряддями праці їхньої майбутньої професії. Залежно від конкретної спеціалізації студентів практика може бути навчальною, технологічною, економічною, науково-дослідною та ін. В аграрних ВНЗ дорадництво може бути віднесено до навчальної, виробничої, сільськогосподарської практики. Можна сміливо стверджувати, що науково-технічний потенціал аграрних вузів повністю відповідає вимогам дорадництва.

Але, на жаль, у зазначеному Положенні відсутня чітка регламентація щодо конкретного переліку питань, які виносяться на різні види практики та методик їхньої організації. До того ж ситуація на селі докорінно змінилася.

Дорадництво, без сумніву, можна віднести до інтерактивних форм навчання – як імітацію характерних проявів соціально-економічних відносин у навчальних цілях. В основі лежить моделювання ситуації, вироблення та прийняття рішень в умовах, характерних для життєдіяльності агропромислового підприємництва. Студенти спілкуються між собою, обмінюються дорадчою інформацією, спільно приймають рішення за конкретною проблемою, моделюють варіанти ситуацій, оцінюють можливі дії та ін.

Ставимо за мету – повернути увагу до студентського дорадництва, використати досвід юридичних клінік як структурного підрозділу юридичних факультетів (кафедр). Як відомо, їх було створено за Указом Президента України, розпорядженням Кабінету Міністрів України, наказом Міністерства освіти і науки України “Про затвердження Типового положення про юридичну клініку України” від 3 серпня 2006 р. № 592. Закріплено право студентів проходити на базі юридичної клініки навчальну та виробничу практику в межах навчального плану. Через інститут юридичних клінік, які працюють у більшості юридичних ВНЗ України, студенти-юристи проходять практику, надають різноманітні юридичні послуги населенню.

В аграріїв є всі шанси розраховувати на “бронзу”, зважаючи на те, що “золотом” першими оволоділи медики (звідси походження назви – клініки), а юристи використали їхній досвід, залишивши навіть назву. Зрозуміло, ми не наполягаємо на тому, щоб обов’язково була “дорадницька клініка”. Існує також можливість використання досвіду Вінницького державного аграрного університету, де вперше в Україні було створено студентський науковий гурток “Дорадник”, який успішно функціонує.

Дорадництво як специфічна форма навчання повинно ґрунтуватися на принципово нових підходах до навчального процесу науковців та викладачів ВНЗ – із застосуванням активних методів навчання, інформаційного забезпечення, яке базується на розповсюдженні достовірної, перевіреної та практично корисної для конкретних умов господарювання інформації; безпосередньо орієнтованого на потреби практичної діяльності консультування з конкретно визначених проблем технологічного, технічного, економічного та організаційного характеру.

Можливості використання дорадництва в аграрних вузах практично невичерпні. Наведемо лише деякі з переваг упровадження цього досвіду:

1. Поглиблюється профорієнтація студентів. На жаль, укорінилася точка зору, що професійна орієнтація студентів вважається завершеною із вступом до ВНЗ. У дорадництві вбачаємо можливість безперервної професійної орієнтації через проходження дорадчої практики.

2. Із появою інституту сільськогосподарського дорадництва в аграрній науці з’явилась унікальна можливість забезпечити наступність поколінь учених, брати участь у підготовці молодих фахівців.

3. Дорадництво об’єктивно гармонізується з вимогами Болонської угоди щодо організації самостійної роботи студентів. За даними Міністерства аграрної політики України, нині 60 % навчального часу на підготовку фахівця відводиться практиці і лише 40 % – теорії та лабораторним заняттям.

4. Усуваються відомі причини сучасних труднощів із закріпленням студентів за базами проходження практик. Доцільно розробити методіку практики дорадництва для студентів – вихідців із сіл.

5. Широко застосовується активний трансфер знань щодо прогресивних технологій: кейс-методу, інтерактивних засобів тощо.

На наш погляд, сутність студентської дорадчої служби як неурядової організації, із притаманними їй характеристиками та рисами полягає в такому:

- консультування клієнтів у сільськогосподарських питаннях;
- складання перспективних планів розвитку сільських господарств, бізнес-планів;

- проведення соціологічних досліджень з актуальних питань дорадчої діяльності;
- надання інформаційних послуг (випуск і розповсюдження передового досвіду, рекомендацій учених, виступи в ЗМІ, лекційна пропаганда);
- надання індивідуальних та групових консультацій.

Підсумовуючи викладений у роботі матеріал, можна відзначити, що сільськогосподарське дорадництво є важливим інструментом державного регулювання подальшого розвитку АПК. На нинішньому етапі реформування вищої школи, коли освіта повинна стати основою побудови нової демократичної держави, культурного та духовного відродження країни, становлення демократичного суспільства, формування інституту дорадництва надає можливість поєднання суспільних і особистісних інтересів. Через дорадництво студент ще у процесі навчання стикається з певними проблемами суспільства, до того ж залучається до їхнього вирішення. Економічним ефектом цього виду інтелектуальних інвестицій є зміцнення матеріальної бази аграрного сектора. Через дорадництво у студентів виховується захоплення вибраною професією.

Із метою кадрового забезпечення стійкого розвитку сільських територій вбачаємо за доцільне:

- прискорити підготовку в аграрних ВНЗ фахівців за новими спеціальностями, які пов'язано не з сільськогосподарською діяльністю, а з використанням біоресурсів сільських територій тощо;
- провести реєстрацію відповідної спеціальності – “Сільськогосподарське дорадництво”;
- внести зміни в Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України щодо статусу дорадництва як форми проходження практики студентами.

Реалізуючи інноваційну, наукову, освітню та соціальну функції, об'єднуючи науку, освіту і виробництво, сільськогосподарське дорадництво виступає каталізатором науково-технічного прогресу в сільському господарстві, сприяє розповсюдженню нових знань і є цілком обґрунтованим та необхідним у сучасних соціально-економічних умовах України.

Література:

1. Закон України “Про сільськогосподарську дорадчу діяльність” від 17 черв. 2004 р. № 1807-IV. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

1. Закон України “Про інвестиційну діяльність” від 18 верес. 1991 р. № 1560-XII. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

3. *Кальна-Дубінюк Т. П.* Роль агроконсалтингової освіти в Україні / Т. П. Кальна-Дубінюк // Роль дорадчих служб у підвищенні рентабельності сільськогосподарського виробництва : зб. доп. – К. : Норіта плюс, 2007. – С. 74 – 78.

4. Становлення сільськогосподарських дорадчих служб в Україні / за ред. Р. М. Шмідта, І. Д. Кравченко, Ю. Я. Кухарук. – К., 2002. – 88 с.

Надійшла до редколегії 22.01.2008 р.